

צילום: MISS JAPAN ASSOCIATION /רויטרס

מלכת היופי של יפן עוררה דיון סוער: האם היפנים יקבלו אי־פעם זרים לקרבם?

קרולינה שיאינו נולדה באוקראינה ומתגוררת ביפן מגיל 5. אך למרות הצטמקות האוכלוסייה והמחסור בידיים

עובדות, רבים במדינה עדיין רואים בה ובמהגרים אחרים איום על טוהר הגזע המקומי **רותם קובנר**

●●● באגדות הילדים נסיכים בוחרים לבת זוגם את

היפה מכולן. במציאות, היופי נדחק לטובת שיקור לים אחרים, חשונים יותר, ותחרות יופי ממוסדת, כאמצעי בידור, נערכה לראשונה רק במאה ה-19. ביפן השמרנית יותר, נערכה תחרות דומה רק כ-1950. היה זה בתקופת הכיבוש שלאחר מלחמת העולם השנייה, תחת השפעה אמריקאית בולטת.

פוג'יקו יממוטו, הווכה הראשונה בתחרות מיס ניפון, נשלחה כשגרירה של רצון טוב לארה"ב כדי להודות לעם האמריקאי על הסיוע ההומניטרי שהעניק לארצה. היא ניחנה ביופי קלאסי יפני וכ תווי פנים צרים וארוכים, שנחשבו אציליים. שע רה היה כה מבריק עד שבתאורה מסוימת הוא נראה כחול, וקומתה התנשאה ל-159 ס"מ – כע שרה ס"מ יותר מהגובה הממוצע. אין פלא שי ממוטו הפכה לשחקנית קולנוע מבוקשת ובתוך כעשור הופיעה ביותר ממאה סרטים.

הציבור היפני התאהב עד מהרה בתחרויות היופי. עם השנים, היו זוכות כאלו שזכו להצלחה תקשורתית וכאלו שנעלמו מאור הורקוריים, אך אף אחת לא גרמה לסנסציה כמו קרולינה שיאינו, מלכת היופי ל-2024 שנבחרה בשבוע שעבר כרבות מקודמותיה, גם היא גבוהה ותווי פניה ארוכים

וצרים, אולם מה שמייחד אותה היא עובדת היוולדה בעיר טרנופול לשני הורים אוקראינים. בגיל חמש שיאינו היגרה ליפן עם אמה שנישאה לאזרח יפני, ומאו היא שם, דוברת את השפה המקומית ללא כל מבטא זר ונושאת את שם אביה החורג. תחרות מיס ניפון דורשת מהמועמדות לשאת אזרחות יפנית ולא להיות נשואות, ובשני תנאים אלה שיאינו עומדת. גם ארץ המוצא שלה אינה מהווה בעיה, שכן יש ביפן תמיכה ציבורית רחבה באוקראינה, שייטכן שהשפיעה על הבחירה. עם זאת, התחרות שואפת לבחור את "הרמה הגבוהה ביותר של יופי נשי יפני", ועל כך, לגבי שיאינו, ניכר כבר חוסר הסכמה בולט. מאז וכייתה בתואר הנכסף ניטש דיון ציבורי נוקב לגבי התאמתה לתואר מלכת היופי של יפן.

בבסיס הדיון אינה עומדת שאלת יופיה וגם לא אזרחותה של המלכה החדשה. על כך אין ויכוח. מה שעומד על כף המאזניים הן סוגיות עמוקות בהרבה שנוגעות במישרין למעמדם של זרים במדינה וכעקיפין לזהותם של היפנים עצמם. הדיון הזה אינו חדש. מאז ראשית המאה ה-20, מתקיים בחברה היפנית שיח ענף שעוסק במאפייני זהות המקומית אל מול המודרנה והשפעות המערב.

השיח, הקרוי ניהונגי'נרון ("תיאוריות לגבי היפנים"), בא לידי ביטוי באלפי ספרים ובתקשורת, ומגיע לעוצמה רבה דווקא בתקופות של שגשוג. ההנחה הראשונה של הניהונגי'נרון היא שהיפנים הם בני קבוצה הומוגנית. לא רק שהם חורקים שפה אחת, אורחות חיים ומוצא משותף, אלא שההומוגניות הזאת חשובה למרקם היחסים בחברה ולתפקודה. ההנחה השנייה היא שיש קשר עמוק בין התושבים, הארץ והתרבות המקומית, ואילו ההנחה השלישית היא שהחברה היפנית מאורגנת באופן אופקי ושהקשרים בין חברי הקבוצה מכורסים על תלות ואמון. מכאן יוצא שהיפניות אינה תלויה רק באורחות, ואף לא מסתפקת בהיכרות קרובה עם התרבות או שליטה מלאה בשפה, אלא גם נשענת על מוצא ("דם") ומראה מסוים ("גזע").

אל מול תפיסת היפניות הזאת, מציבים הוגי דעות של הניהונגי'נרון את המערב, ובמיוחד את ארה"ב, שבה מרבית ההנחות האלו אינן מתקיימות. מהגרים, גם אם מוצאם מארצות אסייתיות שכנות, אינם עונים להגדרות הניהונגי'נרון, ולכן יש מי שרואה בהם איום על המרקם החברתי העדין. מספרם של המהגרים והאפשרות לקבלם הפכו לנושא רבי־משמעות מכיוון שבעשורים

האחרונים, למרות מדיניות הגירה קשוחה, מספר הורים ביפן עולה בהתמדה. העלייה הזאת אינה נובעת מפתחות או מרצון טוב אלא מחוסר ברירה. מאז 2007, האוכלוסייה היפנית הצטמצמה בארבעה מיליון איש, והצפי לירידה גדולה עוד יותר הולך ומתגשם. בתחומים רבים, בעיקר בעבודות כפיים ובמגזר השירותים, ניכר מחסור של ממש בידיים עובדות.

השנה לראשונה חצה מספר הנתינים הורים בעלי אישור שהייה ארוכה את השלושה מיליון, נתון גבוה מאי־פעם. רובם מגיעים מאסיה – מסין, קוריאה ווייטנאם – והסיכוי שיוכו אי־פעם באזרחות נמוך מאוד. להפך, מספר המתאזרחים ביפן ירד לאחרונה ועומד על כ-10,000 לשנה. בניגוד למדינות רבות במערב, יפן גם נמנעת מלהעניק מקלט מדיני. מבין קרוב ל-60 אלף פונים בשנים 2012-2018, אושרו בקשותיהם של 152 בלבד.

בד בבד, יש ביפן כיום מספר הולך וגדל של אזרחים שלפחות אחד מהוריהם אינו ממוצא יפני. אלה קרויים בעגה המקומית "הפו" ("חצי" מאנגלית), כינוי שיש בו לרמוז על היחס אליהם. קשה שלא לשים לב כיום לנוכחות של יפנים ממוצא מעורב או אף חסרי "דם" מקומי, כמו שיאינו, בתחומים רבים, בתקשורת, בבידור, בספורט וכלה בפוליטיקה. המפורסמת מכולם היא הטניסאית נאומי אוסקה, שאמה יפנית ואביה מהאיטי. אוסקה היא היפנית הראשונה שזכתה בטורניר גרנד סלאם ואף הופיעה ברשימת מאה האנשים המשפיעים של המגזין "טיים" ב-2020.

אוסקה מייצגת בעיני רבים את יפן המתקדמת והפתוחה, ולפיכך גם נבחרה להדליק את הלפיד האולימפי בטקס הפתיחה של אולימפיאדת טוקיו האחרונה. אף על פי כן, בעיני רבים אחרים, היא מעוררת אי נוחות ואף ביקורת: עורה הכהה, תווי פניה ושערה המקורול אינם יפניים בעליל, ומתקשרים עם הופעה חיצונית שבאופן מסורתי לא זכתה להערכה במדינה. מעבר לכך, יש המזכירים ביפן כי היא מבלה בכלל חלק ניכר מזמנה בארה"ב, וחולקת את חייה עם ראפר שחור.

לא תמיד היה היחס למהגרים וכאלה שאינם ממוצא יפני מלא כה טהרני וקשוח. במאה ה-7 התקבלו מאות משפחות סיניות וקוריאניות, רובן של אמנים ואנשי דת, לאצולה היפנית. באותה עת, אפילו בני משפחת הקיסר נישאו לצאצאי משפחות זרות. גם במאה ה-15, משפחות ממוצא קוריאני זכו להצלחה עסקית ופוליטית ביפן, ופתיחות דומה ניכרה גם בעת שיפן הקימה אימפריה גדולה באסיה במחצית הראשונה של המאה ה-20. רק לאחר התבוסה במלחמת העולם השנייה, שעה שיפן הצטמצמה בגבולות הארכיפלג שלה, חלה הסתגרות מחודשת. מיליונים של מתיישבים יפנים שבו מרחבי אסיה וקרוב לשני מיליון מהגרי עבודה קוריאנים שהתגוררו באיי הבית נושלו מג'ינתונם ונשלחו חזרה לקוריאה. כך, ובסיוע שיח חברתי שהגדיר את היפניות מחדש, הפכה יפן לאחת המדינה ההומוגניות בעולם.

הדיון שמתרחש עתה לגבי הזכייה של שיאינו מראה את כבדת הדרך שהחברה היפנית עשתה לאחרונה. קשה היה לדמיין את בחירתה רק לפני כמה עשורים. אף על פי כן, הדרך עוד ארוכה. אם יפן תפצה חיים, ומעוניינת בחברה דינמית ומשגשגת, עליה למצוא דרך חדשה שבה ישתלבו מהגרים ואזרחים מעט חריגים ועדיין יישמר המרקם החברתי העדין שהופך אותה לכל כך מיוחדת. ■